

Dankzij de ingrijpende bezuinigingsronde van staatssecretaris Halbe Zijlstra in 2012 zijn de individuele lestijden *grosso modo* gehalveerd, vooral voor muziekschoolleerlingen. In het hele land zijn muziekscholen in de daaropvolgende jaren omgevallen of, in het gunstigste geval, vervangen door een ZZZP-pool-muziekschool. In veel gevallen was het letterlijk einde oefening en verschoof het leswerkveld richting privédocenten. Welke sporen trok dit in jeugdorkestenland? **Rolf Buijs**, zelf dirigent van het Amersfoorts Jeugd Orkest, vroeg dat aan diverse collega's. Tijd voor een terugblik én een blik vooruit.

De stavaza in jeugdorkestenland op zoek naar een nieuw evenwicht

Rolf Buijs

Als dirigent van één van de regionale jeugdorkesten die Nederland rijk is, het Amersfoorts Jeugd Orkest (AJO), vraag ik me al een aantal jaren het volgende af: als je hetzelfde orkestrepertoire wilt blijven spelen, terwijl de opleiding van orkestleden sinds 2012 onder druk is komen te staan, moet dat toch érgens fout gaan, moet dat toch érgens gaan wringen?! De jonge leerling die in 2012 op een orkestinstrument startte, speelde de afgelopen jaren in een juniororkest (9 tot 13 jaar), staat nu aan de poort van een regionaal jeugdorkest (14 tot 21 jaar) of speelt er al in. Zo ontstond gaandeweg een mix van 'pré-Zijlsta orkestleden' met 'post-Zijlsta orkestleden', waarvan de verhouding steeds verder opschoof naar de laatste categorie.

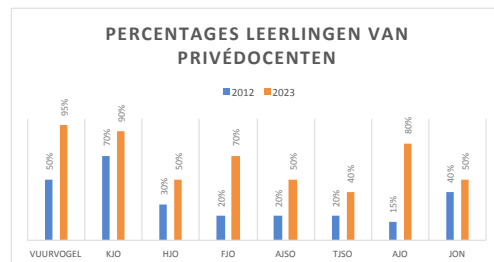
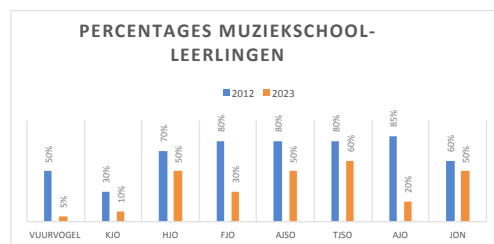
Ik heb mijn oor te luisteren gelegd bij een aantal collega's in den lande om een breder beeld te krijgen: Albert Dam van het JSO de Vuurvogel (Zwolle), Matthijs Broers van het Kennemer Jeugd Orkest (KJO), Marcel Geraeds van het Hofstads Jeugd Orkest (HJO), Douwe Nauta van het Frysk Jeugd Orkest (FJO), Hans Welle van het Almeers Jeugd Symfonie Orkest (AJSO), Carl Wittrock van het Twents Jeugd Symfonie Orkest (TJSO) en Jurjen Hempel van een nationaal opererend jeugdorkest, het Jeugd Orkest Nederland (JON).

Vooraf moet gezegd worden dat de percentages en getallen die ik op deze manier uit het veld heb opgehaald niet uitputtend zijn gecheckt en in die zin slechts tendensen blootleggen.

Opleiding

Allereerst peilde ik de percentages muziekschoolleerlingen ten opzichte van leerlingen van privédocenten. De eerste peildatum is rond 2012, en de tweede anno nu, 2023.

In alle gevallen is, geheel volgens verwachting, bij de laatste peildatum het eerste getal (muziekschoolleerlingen) verlaagd ten gunste van het tweede getal (privédocentleerlingen). In extreme gevallen is de verhouding in de afgelopen jaren zelfs helemaal omgeslagen en in een enkel geval min of meer gelijk gebleven.

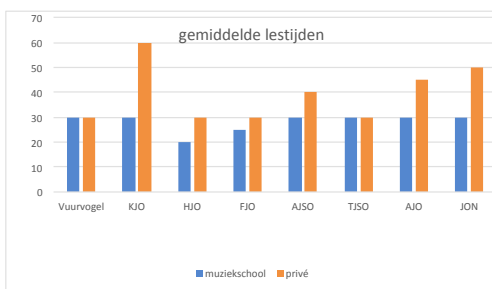

Vervolgens peilde ik de huidige gemiddelde lestijden per week (in 2023 dus) van leerlingen die op de (ZZP'ers)muziekschool les hebben

Amersfoorts Jeugdorkest

ten opzichte van leerlingen die van een privé-docent les hebben. Ook hier zien we een vrij eenduidig beeld ontstaan, waarbij de privé-lestijden in alle gevallen hoger uitvallen of gelijk zijn ten opzichte van de muziekschool-lestijden.

Niveau/repertoire

Tegen deze achtergrond rondom scholing komen we dichterbij de hamvraag: hebben jeugdorkesten over de jaren heen hetzelfde repertoire kunnen blijven spelen? Dat wordt bepaald door het niveau van de instroom/auditanten. Daartoe stelde ik de vraag of het niveau van de instroom over de afgelopen tien jaar gelijk is gebleven, omhoog is gegaan of dat er sprake was van een neergang. En als er een kentering is geconstateerd in niveau, vanaf wanneer werd dat zichtbaar?

Albert Dam van De Vuurvogel: “Het niveau is gelijk gebleven of misschien zelfs iets gestegen, maar dat komt doordat de gemiddelde leeftijd iets is gestegen doordat leden langer blijven hangen. Het spreidingsgebied is veel

groter geworden. Per saldo kun je dus wel degelijk stellen dat het niveau is gedaald.”

Mathijs Broers van het KJO: “De laatste jaren is het niveau gedaald. Met name de afgelopen twee jaar, corona heeft daar nog een schepje bovenop gedaan.”

Marcel Geraeds van het HJO: “Het niveau is gedaald. Er is een duidelijke tendens zichtbaar vanaf 2012.”

Bij het FJO is er volgens Douwe Nauta “sprake van een neergang, die na de coronatijd pijnlijk zichtbaar is geworden.” Bij het AJSO is volgens dirigent Hans Welle “de instroom en niveau ongeveer gelijk gebleven.” Bij het TJSO zegt dirigent Carl Wittrock: “De strijkers zijn gelijk gebleven, maar de blazers zijn vanaf 2016 in niveau gedaald.”

Bij het AJO kan ik zeggen dat het niveau van de auditant bij de strijkers in de loop der jaren geleidelijk aan is gedaald en bij de blazers min of meer gelijk gebleven. Daarbij zijn we ‘regionaler’ geworden. Daarmee bedoel ik dat we uit een steeds grotere vijver moeten vissen om hetzelfde niveau in het huis te halen.

Jurjen Hempel van het JON: “Het enige wat elk jaar spannend is, is het geringe aantal auditanten voor altviolen en contrabassen. Maar uiteindelijk komt het tot nu toe elk jaar nog goed.”

Hamvraag

Dan de hamvraag: is men repertoire van hetzelfde niveau kunnen blijven spelen? Zo ja, geef een aantal werken ter illustratie van het te spelen repertoire. Zo nee, wat heb je veranderd?

Albert Dam van de Vuurvogel: “Paradoxaal genoeg is mijn repertoire-niveau aan het stijgen en kan ik nu bijvoorbeeld *Tsar’s Bride* programmeren. Maar dat heeft (nogmaals) meer te maken met het feit dat mijn gemiddelde leeftijd omhoog is gegaan.”

Mathijs Broers van het KJO zegt daarover: “Wel hetzelfde niveau, alleen is het startniveau lager en duurt daarmee de instudering langer.”

Marcel Geraeds van het HJO vertelt: “Het repertoire is aangepast aan het niveau van het orkest. En dus ook makkelijker geworden. Waar we eerder de *Symfonische dansen* van Bernstein en Sjostakovitsj 5

konden spelen, is dit nu meer het niveau van maximaal Dvorák 9 en *Capriccio Italien* van Tsjaikovski.”

Douwe Nauta van het FJO zegt hierover: “Grosso modo zijn wij hetzelfde repertoire blijven spelen, al halen we niet meer het uitvoeringsniveau van weleer, doordat er minder echte kartrekkers zijn en enkele secties standaard zwakker zijn de laatste jaren. Voorbeelden van onze grotere werken: Beethoven Egmont Overture, Mozart 40 (1e deel), Unvollendete Schubert.”

Hans Welle van het AJSO antwoordt met louter repertoirestukken: “Symfonie 1 Johan de Mey, *Night on Bald Mountain*, Finale *Nieuwe wereld* Dvorák. ‘Lichte muziek’, originele John Williams suites. *The Force Awakens*, *Star Wars*.”

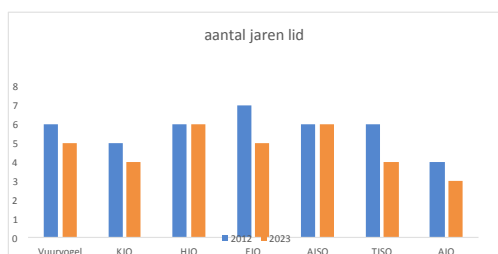
Carl Wittrock van het TJSO antwoordt: “Het repertoire is eenvoudiger. Een grote romantische symfonie lukt niet meer elk jaar.”

Bij het AJO kan ik nog nét hetzelfde niveau van repertoire op de lessenaar zetten, al voel ik de laatste jaren wel meer dat we aan een plafond zitten.

Jurjen Hempel van het JON zegt hierover: “De repertoirekeuze blijft hetzelfde; de ambitie bij het JON zit altijd in het niveau van de uitvoering.”

Trouw van de leden

De volgende vraag was: hoeveel jaren blijft men lid van het orkest? En hoe zat dat tien jaar geleden? De tendens is dat bij alle onder-vraagde dirigenten/orkesten het aantal jaren lidmaatschap is teruggelopen ten opzichte van tien jaar geleden. Behalve bij de Vuurvogel, wat te verklaren is uit het antwoord op de vorige vraag.

Ook vroeg ik of het gemak waarmee orkestleden kunnen samenspelen is veranderd ten opzichte van tien jaar geleden? Ik laat hier de respectievelijke dirigenten over aan het woord.

Albert Dam: “Uiteraard! Er is geen platform meer waar iedereen terecht kan. Muziek maken wil elk kind, maar het is veelal onbereikbaar of onvindbaar en daardoor meer elitair dan ooit. Elke vorm van inclusie is moeilijker dan iedereen graag zou wensen.”

Matthijs Broers: “Dat gaat stroever dan voorheen. Er wordt weinig aan samenspel gedaan tijdens de les.”

Marcel Geraeds: “Aangezien het technische niveau mede bepaalt hoeveel ruimte je over hebt om te luisteren en samen te spelen, is dit ook mede gedaald.”

Douwe Nauta: “We hebben in onze eigen aanpak meer gefocust op het vroeg leren samenspelen. Want dit viel weg na de bezuinigingen bij de muziekscholen, tot het punt waarbij er zelfs bijna geen muziekscholen meer zijn in Friesland... Om deze tendens te kenteren bouwden we aan een gezonde piramide waarbij jonge musici na één jaar les al in een FJO-academy kunnen leren samenspelen. Hierdoor merken we veel positieve ontwikkeling, maar door ons zelf gefaciliteerd dus.”

Hans Welle: “Nee, niet bijzonder.” Ook bij het TJSO zegt Carl Wittrock: “Geen verandering.”

Ikzelf zie wel dat er een tendens is te bespeuren van meer ik-spel ten koste van wij-spel.

En ten slotte Jurjen Hempel: “Na corona zit het JON wel in een tussenfase. Met name bij de blazers is het gemak van samenspelen achteruit gegaan.”

De overheid

Óf en hoe ons werkveld zich heeft kunnen aanpassen aan de nieuwe situatie is de centrale vraag. Waar zijn, een dikke tien jaar na de bezuinigingen, hiaten ontstaan in ons werkveld? Zo ja, wat hebben we nodig om dit op te vangen en weer in goede banen te leiden? Wat kan het veld hierin zelf doen en wat hebben we absoluut nodig van de overheid, op gemeentelijk, provinciaal en rijksniveau?

Mijn respondenten zeggen hier, elk vanuit hun specifieke positie in het veld het volgende over:

Albert Dam: “Zoals ik al samen met Alexander Buskermolen en Barbara Brouwer op het ministerie van OCW besproken heb op 21 april, is dat het naschoolse muziekaanbod een grote mistwolk is. Muzieklessen zijn niet alleen duurder, maar ook zijn privédocenten moeilijker vindbaar en is het onderwijs zonder subsidie weer elitair. Willen we dat elk kind recht heeft op kansen in muziekonderwijs, dan MOET elke gemeente vanuit de overheid de verplichting krijgen om naschools muziekonderwijs te reguleren. De muziekschool van weleer zal niet direct terugkeren. Maar het aanbod moet vindbaar, kwalitatief goed en betaalbaar zijn voor iedereen.”

Matthijs Boers: “Omdat veel gemeentelijke instelling zijn verdwenen, zal het accent moeten gaan liggen op samenwerkings-zzpverbanden. Door een structuur te creëren van heterogeen samenspel na vier jaar en daarvoor bijvoorbeeld alleen met strijkensembles of blaas/slagwerk-orkestjes te werken kun je mijns inziens weer gaan bouwen. Als het te veel op individueel niveau bij de enkele docent blijft liggen, zul je ook sneller uitval krijgen.”

Marcel Geraeds: “De motivatie om in een orkest te spelen is nog steeds hoog. De balans tussen hoge eisen stellen en een leuke gezellige tijd hebben is wel iets verschoven naar de gezellige kant. De tijd om te studeren wordt voor een groot deel ingepikt door *smartphones* helaas. Dat is duidelijk te merken aan technische en muzikale *skills*, maar zeker ook aan de kortere concentratieboog die men heeft.

“Mijn zorg voor de jeugd is dat wij hen overlaten aan een verslavende dynamiek, waar zij zelf niet bij machte dit zijn te kanaliseren. Depressies, weinig psychische weerstand en continu bezig zijn met *socials* zijn het gevolg van onze digitale vooruitgang en onze prestatie maatschappij. De overheid zou moeten erkennen dat dit een probleem is. Voordat het catastrofale vormen aanneemt, zou zij moeten anticiperen middels

gericht beleid, gebaseerd op de visie van een gezonde samenleving. Het antirookbeleid heeft toch ook gewerkt?

“Kunst en cultuur heeft geen goed businessmodel. Ook nooit gehad. De waarde van kunst en cultuur is echter het samenbrengen van boven- en onderstroom. Wanneer ze jong in aanraking komen met kunst en cultuur, ontwikkelen kinderen zich tot een completer mens, met oog voor schoonheid en oor voor wat er gezegd wordt tussen de regels. De kinderen van nu zijn de leiders van morgen. Maken we ze alleen slim, of ook wijs...?”

Grotere rol

Douwe Nauta: “Wij merken dat er met de verschralende structuur op het vlak van muziekeducatie een grotere rol voor ons als provinciaal jeugdorkest is komen te liggen. We gaan zelf de scholen langs, organiseren gigantische meespeelconcerten, zetten kleine samenspeelgroepen op, et cetera. Hierdoor houden we het hoofd boven water. We zien het nut in van de investering in de toekomst. Wij zijn nu met onze eigen gelimiteerde middelen genooddaakt om de verbreding in te zetten, waar we binnen de tijdsgeest helemaal achter staan. Maar we zouden het heel graag anders zien, mocht die mogelijkheid er weer zijn. Wat hebben wij nodig? Muziekscholen! Plekken waar docenten en leerlingen samenkomen om geïnspireerd te raken, waar men met passie kan en wil werken.”

Hans Welle: “Ik denk dat het minder makkelijk is geworden om de ‘schaarse instrumenten’ op te vangen, zoals hobo, fagot en contrabas. Een privédocent komt niet voor één of twee leerlingen naar Almere. Dus als je de pech hebt dat er niet toevallig een docent voor die instrumenten in je stad woont, is het een bijna onoplosbaar probleem. Ik heb wel eens ambtenaren horen klagen dat er nu zoveel verschillende aanvragen komen ‘van allerlei stichtingen’. Iedereen die eerst onder het Kunstencentrum van Almere viel, doet nu een individuele aanvraag voor zijn of haar eigen culturele activiteit. Tja, denk ik dan, hadden ze dat Kunstencentrum maar niet om zeep moeten helpen. Want daar vonden die activiteiten onder één dak plaats!”

Carl Wittrock: “Ik heb veel minder auditanten per jaar (gehalveerd ten opzichte van tien jaar geleden). Daardoor hebben we nu 45 orkestleden ten opzichte van 70 vijf jaar geleden. De gemiddelde leeftijd ligt ook lager. We hebben wel hetzelfde aantal écht getalenteerde orkestleden, maar het segment pal daaronder is goeddeels weggevallen. Ik geef muziekles op

havo/vwo, daar heeft 5 procent van de leerlingen les op een muziekschool ten opzichte van 35 procent tien jaar geleden. Gelukkig zijn er bij de muziekscholen in onze regio dit jaar wel meer aanmelding voor strijkinstrumenten gekomen!”

Jurjen Hempel: “Blijven bonzen op de deur als het over muziekonderwijs in de gemeente gaat. Daar begint alles. Kinderen die muziek maken, hangen niet op straat rond.”

Daarbij sluit ik mij van harte aan! ||||

Elders in de media

Dat dit thema leeft bleek in juli ook uit een artikel van Daphne van Paassen, ‘Met stille trom’, in *De Groene Amsterdammer* (nr.27, 6 juli). Daarin komen onder andere Alexander Buskermolen van het Prinses Christina Concours, Bas Pollard van het Utrechts Studenten Concert en Coen Stuit van Jeugd-orkest Viotta Den Haag aan het woord.

Wij mochten een paar alinea’s in deze Arco overnemen.

Het zou desastreuus zijn voor de klassieke-muziekcultuur als dat fijnmazige netwerk verder zou worden afgebroken. Buskermolen, Stuit en Pollard zien maar één oplossing: toegankelijke muziekles voor iedereen.

Muziekscholen hadden in het verleden die functie; ze waren door de subsidie op het lesgeld toegankelijk voor iedereen, al wisten ze niet alle doelgroepen even goed te bereiken. Dus veranderde de focus van de overheid en moest de subsidie voortaan ingezet worden om ‘iedereen te bereiken’ (bijvoorbeeld via de lagere scholen met projecten als ‘Méér muziek in de klas’ of via Leerorkesten die opgericht werden in achterstandswijken om kinderen met klassieke instrumenten in contact te brengen).

Maar doordat de subsidie naar bereik ging en niet meer naar de lessen zelf, werd muziekles juist minder toegankelijk en daarmee misschien juist wel elitairder, denkt Buskermolen. Weliswaar werden meer kinderen bereikt, “maar voor wie verder wilde – en dan heb ik het echt niet over toptalenten, maar over gewone kinderen – is er alleen nog ongesubsidieerde en dus duurdere privéles of de niet-effectieve groepsles.” Hij maakt zich daarom boos op de overheid die van alle cultuurorganisaties eist dat ze als tegenprestatie voor de subsidie een divers publiek bedienen. “Terwijl de overheid de muziek zelf met haar beleid ontoegankelijk heeft gemaakt.” Na een bericht daarover op LinkedIn werd hij uitgenodigd om te komen praten op het ministerie van OCW. Hij is niet ontevreden. “Ik had het idee dat ze zich zo hebben gefocust op het onderwijs dat deze afbraak van het buitenschoolse muziekeducatiesysteem een blinde vlek was, waarvan de gevolgen hun volkomen waren ontgaan. Maar ik had ook het idee dat ze er wel van schrokken.”

Vandaar dat Buskermolen en Stuit pleiten voor gratis muziekonderwijs voor iedereen. “Dat klinkt gratis, maar het kan echt. Kijk naar België waar kinderen voor 90 euro per jaar drie uur per week muziekles krijgen. Of nog beter: Luxemburg, dat als eerste Europese land dit jaar bekendmaakte dat muziekonderwijs gratis wordt.”

Uit: ‘Met stille trom’, Daphne van Paassen, De Groene Amsterdammer (nr. 27, 6 juli 2023)